

RECENZE

MÄRZ, Josef, LENCOVÁ Hana a kol.

Brána školního dějepisu otevřená. Možnosti výuky mimo školu.

Studia Historica Didactica 4. Ústí nad Labem:

Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2012

Denisa LABISCHOVÁ

Na druhé konferenci k didaktice dějepisu, pořádané katedrou historie v Ústí nad Labem na podzim roku 2005, vyslovil prof. Zdeněk Beneš přání, aby se učitelé základních a středních škol mnohem hojněji věnovali vlastní badatelské činnosti. Lze s potěšením konstatovat, že nejnovější publikace ze série výstupů pravidelných odborných setkání didaktiků konaných v severočeské metropoli je z velké části tvořena právě příspěvky středoškolských pedagogů. Jejich náhled na otázky dějepisného vyučování doplňují práce akademiků, muzejních pedagogů i zástupců neziskových organizací věnujících se otázkám historického vědomí a historické paměti.

Obdobně jako v předchozích letech zvolili kolegové pro svou v pořadí již osmou konferenci velmi aktuální a nosné oborově didaktické téma, kterým se pro tentokrát staly možnosti výuky dějepisu mimo prostředí školy. Záměr autorského kolektivu „vykročit ze sféry tematického moralizování“ v perspektivě tzv. velkých dějin a nacházet osobní vztah k minulosti prostřednictvím zážitků, míst paměti a rodinné historie osvětluje v úvodu monografie Josef März.

Mimoškolní vyučování je téma poměrně rozsáhlé, proto je publikace přehledně rozčleněna do pěti tematických bloků, z nichž první je věnován potenciálu výuky v muzeích a památnících, druhý pak vyučování v prostředí archivu. Další okruhy příspěvků se dotýkají problematiky

oral history, výuky „v terénu“ a didaktického využití nejrozličnějších edukačních médií zprostředkujících historickou zkušenost.

Muzejní pedagogika nabízí vzdělávací programy nejen v rámci dějepisného vyučování na sekundárním stupni, její uplatnění je mnohem širší, jak dokládá velmi podnětný příspěvek Aleny Anny Kyselo přinášející náměty pro vytvoření jakési dějepisné propedeutiky, „muzejní prvouky“, jež láká k dobrodružným cestám do minulosti žáky 1. stupně základní školy i předškoláky a může být jedním z prvotních impulzů vzbuzujících zájem nejmladších dětí o minulost a její další poznávání.

Příspěvek Jan Šichy je krátkým představením stálé expozice k dějinám německy mluvícího obyvatelstva v českých zemích. Odkaz na perspektivu rozhledny a její symbolický význam pro místo a k němu se vážící historickou paměť vhodně koresponduje s tématem *génia loci* v dalším tematickém bloku publikace.

Muzeum cukrovarnictví, lihovarnictví, řepářství a města Dobruška a jím nabízené výukové programy prezentuje Lenka Suchomelová a konkrétními příklady naznačuje, že také žáky jinak nepříliš favorizované hospodářské dějiny mohou být přiblíženy atraktivně a s využitím aktivizujících metod.

Hana Lencová realizovala průzkum jednotlivých forem spolupráce muzeí a škol v Ústeckém kraji a ve své studii analyzuje nejčastější z nich (pracovní listy, doprovodné programy – projekty, vzdělávací programy, vzdělávací semináře, aktivity pro pedagogy, soutěže, dílny). Autorka se dále zabývá faktory ovlivňujícími kvalitu spolupráce obou institucí, všimá si také nedostatků (např. preference starších dějin) a spokojenosti učitelů se současnou nabídkou vzdělávacích programů.

Julie Jenšovská podává stručnou historii vybraných památníků bývalých koncentračních táborů na německém území a pokouší se zmapovat vzdělávací aktivity v těchto institucích a srovnat a zhodnotit jejich úroveň. Text je doplněn inspirativními přílohami (struktura pracovního listu pro žáky ad.).

Příspěvek Ivy Dvořákové doplňuje předchozí texty tohoto tematického bloku vymezením potřeb ze strany středních škol ve vztahu k muzejním vzdělávacím aktivitám a poukazem na některá slabší místa (nedostatečná spolupráce jednotlivých oddělení muzea, značný

tematický rozptyl). Uvádí také příklad konkrétního výukového programu s využitím prvků dramatizace.

Druhý blok publikace věnovaný didaktickým aspektům bádání v historických archivech uvozuje text Michaely Balášové, která uvádí základní formy propojení školní dějepisné výuky a práce v archivu, tedy exkurze a projekty, a naznačuje hlavní výhody každé z nich. Autorka doporučuje z hlediska motivace pracovat s archiváliemi majícími určitý vztah k navštěvované škole (např. staré školní katalogy žáků).

Otázky vizualizace historických informací a možností didaktické práce v archivu *Centra vizuální historie Malach* nastoluje Milan Hes. Všímá si především úplnosti a celistvosti svědectví zachyceného na audiovizuální nahrávce (nonverbální komunikace) a také fenoménu důvěrného prostředí (domova, každodennosti vypravěče), které sdělovaný příběh rámuje.

Soňa Hupková popisuje ve svém příspěvku osudy židovské komunity v Bytči, text však postrádá didaktický rozměr, čímž poněkud vybočuje z celkového pojetí publikace. Obdobně Radana Sušilová zaměřila svou studii na popis fungování vzdělávání židovských dětí v období protektorátu. Analýza didaktického využití tohoto historického tématu, dnešním žákům jistě blízkého, by mohla být velmi přínosná.

V současné době preferovaná metoda oral history, tedy výuka s pamětníky, našla odraz ve třech příspěvcích této monografie. Jana Dvořáková představuje příběhy rodinných příslušníků z války, jak je sepsali (a fotografiemi doplnili) její gymnaziální studenti. Poukazuje na to, že sbírání zapomenutých příběhů mělo ohlas jak u dalších studentů, tak u jejich rodičů, a vzbudilo badatelské nadšení studentů pro hledání dalších pramenů v rodinných archivech.

Ivana Havlíková se zaměřila na mezipředmětové přesahy dějepisu a výchovy k občanství (resp. základů společenských věd) a na jedinečnou kvalitu autentického svědectví při zprostředkování kontroverzních témat minulosti i současnosti. Ocenit je nutno jasně strukturovanou koncepci studie (východiska, hodnota lidského příběhu, přínos pro žáky i učitele) i konkrétní ukázkou ucelené vyučovací lekce na téma *Smysl života a morální dilemata*.

Vztah oral history a edukačního prostředí, a především pak proces rozvíjení dovednosti žáků vést rozhovor s pamětníkem je tématem příspěvku Milana Hese, který přináší též studentskou reflexi využití této metody pro tematizaci šoa a formulaci jakéhosi „desatera sběratele vzpomínek“, tedy zásad pro úspěšné vedení rozhovoru žáka s očitým svědkem.

Samostatný tematický blok utvářejí dva další velmi zajímavé texty. Hana Havlůjová ve svém filozofickém zamyšlení reflektuje jedinečné vazby prostoru, času a paměti a neopakovatelné kouzlo fyzické přítomnosti na místech obdařených *geniem loci*. Všímá si působení ticha na výjimečných lokalitách v dnešní hektické, zvuky zahlcené době a hledá možnosti pedagogického uchopení tohoto fenoménu.

Magdaléna Šustová nachází inspiraci pro současný dějepis v období první republiky, kdy vycházky, výlety a exkurze směřující za poznáním minulosti tvořily nedílnou součást vlastivědného a dějepisného vyučování. Všímá si jednak oficiálních dokumentů, jež postavení mimoškolního vyučování upravovaly, jednak příkladných aktivit výjimečných pedagogů (E. Štorch, O. Dorazil), jejichž nadšení pro dobrodružné poznávání historie vybočovalo z běžné školní reality.

Závěrečný tematický blok publikace se vztahuje k dalšímu v dnešní oborové didaktice preferovanému přístupu, tedy k uplatňování práce s médii a literaturou. Dagmar Erbenová zdůrazňuje význam regionálních dějin a regionální identity v hierarchii lokálních identit člověka, předkládá konkrétní možnosti uplatnění regionální látky v dějepisném vyučování a uvádí příklad regionální čítanky karlovarského regionu se zdůrazněním interkulturní dimenze materiálu.

Kamil Činátl navazuje na své dřívější úvahy o možnostech formativního působení filmu v rámci dějepisné výuky a zaměřuje se na filmové zpracování „obrazů z normalizace“. Autorovy analýzy modu vzpomínání na normalizaci považují za velmi cenné, stejně jako přehled didaktických cílů a metodických postupů na příkladu modelových situací, který může učitelům z praxe významně napomoci didakticky uchopit filmové zpracování tematiky nejnovějších dějin.

Cestu, jak najít soulad mezi prioritami „do informačních sítí po-lapené“ generace a cíli dějepisného vyučování, hledá Eva Mušková.

Vyzdvihuje potřebu rozvíjení informační gramotnosti, kriticky nahlíží na základní kurikulární dokument a uvádí formy využití internetu v dějepisném vyučování dokreslené konkrétními příklady. Analýza a interpretace ikonografického pramene (fotografie) konkretizovaná v návrhu výukové lekce (Ilona Rožková, Martin Rak) pak celou publikaci uzavírá.

Kontakt na autorku recenze:

PhDr. Denisa Labischová, Ph.D.
Katedra společenských věd
Pedagogická fakulta Ostravské univerzity
Fráni Šrámka 3
709 00 Ostrava
e-mail: denisa.labischova@osu.cz